
Albert RUBEN

KAD SU ŽIVI GRABILI OD MRTVIH

Albert Ruben se rodio 1. januara 1930. godine u Prištini od oca Imanuela Rubena i majke Gracije, rođene Montiljo. Ima dve sestre koje su preživele Holokaust. Osnovnu školu je pohađao u Prištini, a u Beogradu je, posle rata, završio noćnu zanatsku školu za vodoinstalatera.

U toku rata bio u Bergen-Belzenu, sa majkom i sestrama. Otac je na samom početku rata proteran u Albaniju, u Berat.

Po oslobodenju vratio se u Prištinu, pa se preselio u Beograd. Preko Zagreba pobegao u Italiju, pa u Izrael, u Nahariju. Sada živi u Italiji, u Milanu. Ima jednog sina i četvero unučadi.

Bili smo jedna od sefardskih porodica u Prištini, u kojoj je bilo, pre rata, oko šest stotina Jevreja, posle rata se iz logora vratilo oko sto osamdeset osoba.

U našoj kući su se obeležavali svi jevrejski praznici. Poštovali smo tradiciju. Zapamtio sam očevu majku, iako sam kod nje retko išao. Sigurno da sam bio nemiran jer me je ponekad istukla, pa je nisam često obilazio. Umrkla je dva meseca pre nego što su nas internirali u logor. Iste sudbine bio je i rabin u Prištini, Zaharije Levi, koji je umro nekoliko meseci pre moje babe, 1943. godine.

Ja sam 1941. godine bio u Beogradu. Išao sam u školu i živio kod tatine sestričine Sofije Ruben, koja je stanovala u Sarajevskoj ulici.

Imala je trgovačku radnju mešovitom robom. Pre bombardovanja Beograda, krajem marta 1941. pobjegao sam u Prištinu. Šiptari su se, na početku rata, združili sa Nemcima. Sa svih strana se veliki broj Šiptara slio u grad. Počeli su odmah da zlostavljaju Srbe i Jevreje. Živeli smo u dvorišnoj kući. Ispred nas je bila kuća jednog Šiptara koji je bio dobar čovek, pa našu kuću nisu opljačkali i nisu dolazili da nas zlostavljaju. Priština je pre rata imala oko osamnaest hiljada stanovnika i svi smo se poznavali. Bilo je u njoj mnogo Turaka, a vrlo malo Šiptara.

Jevreji, pa i niko iz moje porodice nisu nosili žuti znak, pa ni ja. Krajem 1941. oca su odveli u internaciju u Albaniju, u Berat. Tamo su bili Italijani i bilo je lakše¹. U Beratu su se, svake nedelje, internirci morali prijavljivati u kvesturu, ali ni to nije bilo jako strogo.

U Prištini smo ostali mama, starija sestra Matilda, mlada Flora i ja. Nije nam bilo teško da dođemo do hrane. Hrane je bilo, ali nije bilo slobode. Bilo je straha. Bojao sam se Šiptara i Turaka da me ne pretuku. Jednom su me uhvatili, bilo ih je troje ili četvoro na mene jednoga. Dobio sam velike batine koje su izazvale unutrašnje krvarenje. Posle toga sam rešio da što manje izlazim na ulicu. Žene nisu toliko dirali, ali one su još manje izlazile.

U Prištinu su najpre došli Nemci, koji su posle šest ili osam meseci predali vlast Italijanima sa kojima je bilo lakše. U gradu smo bili sve do kraja 1943. godine. Kada su posle kapitulacije Italije ponovo došli Nemci, mnogi Šiptari su obukli SS uniforme i pripali SS vojsci. Neki Jevreji ranije izbegli u Albaniju vratili su se u Prištinu.

Krajem 1943, bila je zima, novembar ili decembar mesec, Esesovci su došli po nas, u sve jevrejske kuće. Pokupili su nas iz kreveta i odveli u kasarnu blizu fudbalskog igrališta. Bilo nas je mnogo, preko četiri stotine. Tamo smo ostali dva dana. Svako je poneo nešto hrane. Nismo imali klozet, pa smo iskopali neku rupu i stavili daske. Pretili su nam da predamo zlato i dragocenosti a mi smo ih bacali u klozet. Kad ranije nismo davali sirotinji, sada smo bacali u klozet.

Nedugo potom strpali su nas u marvene vagone i dovukli u nekadašnji beogradski logor za Jevreje na Sajmištu. Tamo su bile ustaše i

¹ Italija je Albaniju zajedno sa Kosovom proglasila anektiranom teritorijom prepustivši lokalnu upravu Albancima. Na Kosovu su Albanci to doživeli kao ostvarenje sna o Velikoj Albaniji zbog čega je nealbansko stanovništvo više trpelo od „pobedničkog“ ponašanja lokalne šiptarske vlasti. Otuda je A. Rubenu ostala u sećanju ta razlika između vlasti na Kosovu i u Albaniji (prim. red.)

Nemci. Zatekli smo političke zatvorenike, bilo je i dosta žena i muškaraca. Poznavao sam jednog Srbina koji je uspeo noću da pobegne iz logora Sajmište. Preplivao je Savu i došao do druge obale, u Beograd. Na Sajmištu smo bili 17 dana. Tukli su muškarce starije od 17 godina, i danju i noću. Jeli smo bagremovo lišće, bilo je i trave. Od hrane dobijali smo kore od krompira i graška. Umesto supe davali su nam nekakvu crnu vodu, tako da mi je lišće bilo kao baklava².

Sa Sajmišta su nas ukrcali u vagon. Dali su svakome po malo masti pošto smo bili 'suvih creva'. Dali su nam to namerno, da dobijemo proliv, da nam bude neizdrživo. U vagonima nas je bilo po pedesetak, jedva se sedelo, nije se moglo ni leći ni spavati. Sa nama je bilo puno starijih ljudi. Sa mnom je bio sin Zaharija Levija, Josif Levi, takođe rabin, njegova mati i sestra. Josif je učio u Sarajevu za rabina. Sestru Gizelu su mu ubili dok smo bili na Sajmištu. Streljali su je na mostu. Troje su tada streljali. Drugi je bio jednog starijeg Jevrejina od 106 godina, prezime mu je bilo Mandil. Znam da mu se sin zvao Rahamim, a unuk David. Unuk David je streljan u Albaniji. Bio je u partizanima, uhvaćen i streljan 1943. godine. Druga je bila Gizela Levi, rabinova sestra, koja je bila živčano popustila. Treća je bila Dženka Koen, imala je oko dvadesetak godina. Bila je invalid jer je 1943. popila kaustičnu sodu, htela je da se ubije, ali su je spasili. Njih troje streljano je na mostu. Bilo je to u decembru 1943.

Dok smo bili na Sajmištu, Englezi su bombardovali logor. Tada je poginuo i moj komšija iz Prištine Into Judić. Njegova žena i dvoje dece su ostali sa nama. Mislim da Englezi nisu znali da bombarduju nas.

U marvenim vagonima nismo imali ni vode ni hrane, samo onu mast. Stigli smo do Drezdena. Tamo su nam ljudi iz Crvenog krsta dali nekakvu supu i pakete sa malo šećera i biskvita. Odatle smo putovali do

*Jedna od retkih fotografija
ALBERTA RUBENA iz dečačkih dana*

² Orijentalna poslastica

Bergen-Belzena. Putovanje je trajalo oko osam dana, jer su saveznici stalno bombardovali pruge, pa je dosta trajalo dok bi ih popravili.

Sišli smo na stanicu i svi redom krenuli pešice do logora. Najpre smo stavljeni u deo logora koji je bio karantin. To su bile barake sa krevetima na tri sprata. Prvih dana su nam davali bolju hranu i rekli da će u radnom logoru biti znatno bolje. Ali, nama je bilo mnogo lošije. Svi rođeni do 1930. počeli su da rade. Ja nisam odlazio na rad, samo sam vuкао kazane sa hranom ujutro, u podne i uveče. To smo radili nas trojica, ja sam bio u sredini pošto sam bio jači, a dvoje slabijih sa strane. Svakog dana bila je stočna repa, ujutro i uveče čaj od kamomile bez šećera.

Svi logoraši u Bergen Belzenu bili su živi leševi, zombiji, živi mrtvaci. Jedva su hodali. Svakog jutra u 6, morali smo da izademo da nas prebrojavaju, morao se dati spisak onih koji ne mogu da izadu na apel. Bilo je veoma hladno, a svi smo bili slabo obučeni. Živi su grabili od mrtvih sve što je vredelo od odeće i obuće. Svakog dana smo, po dvojica, hvatali mrtve za ruke i noge i bacali ih u kola i – pravo u krematorijum. Krematorijum je radio danju i noću, iz dimnjaka smo uvek mogli da vidimo i plamen i dim.

Dečji dom u Beogradu, u kojem je boravio i ALBERT RUBEN (sedi u prvom redu, drugi sdesna), bio je pravi dom za mnogu jevrejsku decu koja su ostala bez roditelja (snimak RAKE RUBENA, poznatog fotoreportera lista „Politika“)

Mi smo bili u 'familien lageru'. Bili su pored nas Jevreji iz Holandije i iz Grčke. Krajem 1944. dočarani su i Jevreji iz Mađarske. U istom tom logoru, u baraci Holandana, bila je i Ana Frank, ali o njoj tada ništa nisam znao. Tek posle rata, kada sam video njenu sliku, prepoznao sam da je to bila ona.

Moja starija sestra Matilda radila je u šnajderaju. Otparivali su i prepravljali odela od vojske. I majka je takode tamo radila. Mlada sestra je imala samo šest godina. Sećam se da je plakala zbog gladi.

Dva-tri meseca pred oslobodenje logora, dobili smo pakete od Crvenog krsta. Naime, Crveni krst je pri kraju rata obilazio sva mesta gde im je bilo dozvoljeno da dođu.

Svakodnevno se umiralo. I ja sam se razboleo od pegavog tifusa. Čini mi se da su svi imali pegavi tifus. Ležali smo u baraci, bez lekova. Nekako sam prezdravio. I majka i sestre, svi smo preboleli tifus. Vašaka je bilo napretek, ali na mene nisu suviše išle. Govorili su mi da ne vole moju krv.

Aprila 1945. godine, opet su nas strpali u vagone, nas koji smo ostali živi, i vukli su nas gore-dole. Sa svih strana su nas bombardovali Englezi i Amerikanci. Rusi su gadali topovima. Na putu su mnogi pou-

Spomen ploča u Bergen-Belzenu na kojoj je ispisan sledeći tekst:

OVO JE MESTO ZLOGLASNOG KONCENTRACIONOG LOGORA BELZEN,
KOJI SU OSLOBODILI BRITANCI 15. APRILA 1945.

OVDE JE NAĐENO 10.000 NESAHRAJENIH, OD TADA JE UMRLO JOŠ 13.000. SVI SU ONI
ŽRTVE NEMAČKOG NOVOG PORETKA U EVROPI I PRIMER NACISTIČKE KULTURE.

mirali. Na jednoj stanici, za vreme velikog bombardovanja, otvorili su vagone. Jedna Jevrejka je imala neko veće belo platno. Počela je njime da maše i bombardovanje je prestalo. U toj stanici smo našli nešto hrane, zeleni sir u drvenim sanducima. Bio je dobar, spasao nas je.

Nemci su nameravali da dignu most i celu kompoziciju u vazduh, pa su počeli da postavljaju mine. Nisu u tome uspeli. Rusi su gadali topovima i kaćušama, približavali su se, pa su esesovci pobjegli, ne stigavši da do kraja miniraju most. Uzeli su lokomotivu i pobjegli.

Bili smo u vagonima usred neke šume kada su došli Rusi. Rekli su nam da smo slobodni i da možemo da idemo kuda želimo. Ja sam imao još malo snage pa sam se uputio u selo da tražim nešto za jelo. Selo se zvalo Trebic (Tröbitz). Sa mnom su bili Moša Koen i Aron Avramović, tada se zvao Bahar (u Izraelu je promenio prezime). Ja lično sam, posle rata, dao ime kćerci njegovog brata Jakova Bahara – Ermozi.

Posle oslobođenja bili smo u Trebicu još pet meseci, do oktobra. Tamo smo se oporavljali uz tri obroka krompira. U zemlju smo se vratili iz grada Forsta, na granici sa Poljskom. Sada smo putovali putničkim vagonima, oko dvanaest dana do Subotice, preko Češke, Slovačke i Mađarske. U Subotici smo opet morali u karantin. Ali tamo je bilo svega, i hrane i para. Posle smo otišli u Prištinu, preko Skoplja. U Skoplje smo stigli predveče. Bio je Erev Jom Kipur. Svi smo se ugurali u sinagogu u kojoj smo i prenoćili. Nažalost, skopskih Jevreja nije bilo. Jeli smo, oprali se i počeo je post. Sutradan, oko 11 sati, rekao sam majci da sam gladan. Odgovorila je da je Jom Kipur i da se ne jede, a ako hoću mogu sam uzeti hranu, ona neće da mi dâ, da ne napravi greh. Rekla mi je: „Sine, ako možeš da izdržiš, ne zbog vere, nego da se setiš svega što smo preživeli“. I ja to radim do danas, na svaki Kipur.

Otišao sam 1946. u Italiju, a 6. marta 1948, pre proglašenja izraelske države 15. maja, u Izrael, pravo na front. Oženio sam se 1979, dobio sina Imanuela i četvoro unučadi.